

La Doctrina Social de l'Església com a referència per a la vida pública

Arturo Bellocq

Professor de Teologia Moral. Universitat Pontifícia de la Santa Creu, Roma

El 1991, Joan Pau II va escriure l'encíclica social Centesimus annus per celebrar els 100 anys de la primera encíclica social, la Rerum novarum de Lleó XIII. Al principi de la carta, el Papa polonès deia que, igual que havia escrit Lleó XIII 100 anys enrere, calia repetir en aquell moment «que no existeix veritable solució per a la “qüestió social” fora de l'Evangelí» (núm. 5). Havien passat 100 anys i la consigna continuava sent la mateixa.

*L'Església no resta lligada a cap forma particular de sistema polític, econòmic o social, però, alhora, de la seva missió religiosa i de la seva doctrina flueixen una llum i unes forces per constituir la comunitat dels homes segons la Llei divina.
(Foto: iStock)*

Em sembla que *intuitivament* tots estem d'acord: veiem que existeix una connexió dels problemes socials, econòmics, polítics, etc., amb l'ètica i, en el fons, amb l'Evangelí: si tots visquéssim com diu l'Evangelí, segur que no hi hauria tants problemes socials.

Però aquesta conclusió intuïtiva segurament no deixi del tot satisfets els homes d'acció, que de seguida es preguntaran: i què vol dir concretament

que *no hi ha solució a la qüestió social fora de l'Evangeli*? Què hem de fer, doncs, els cristians? Posem els bisbes a governar també la societat civil? Fem un Estat confessional que garanteixi que alguns principis bàsics de política, economia, justícia social, etc., no seran mai violats? Quins principis? Qui ho decideix? Acceptem la llibertat i l'estabilitat relatives que ens donen la democràcia i el lliure mercat i mirem de convèncer i educar la gent perquè faci el que és correcte? Quant de temps trigarem?...

Però, anant més a fons, cal preguntar-se: l'Evangeli té un model polític, econòmic, empresarial o que serveixi per organitzar el transport públic d'una ciutat, que els cristians hauríem de defensar? Si la resposta és sí: quin és? Si la resposta és no: llavors, què ens dona l'Evangeli? Com entendre que *no hi ha solució a la qüestió social fora de l'Evangeli*?

Com tothom sap, la resposta dels cristians ha estat molt diferent al llarg de la història: des de la primera comunitat que tenia tots els béns en comú i molts d'ells es dedicaven professionalment a predicar l'Evangeli enmig de persecucions violentes, passant per la unió d'Església i Estat quan la fe cristiana esdevé un bé comú i la política la protegeix –però també la controla– i es donen abusos dels dos bàndols, fins als nostres dies, quan hi ha una relativa independència entre religió i política, que a vegades és indiferència o fins i tot oposició.¹ Però, a més, han canviat molt la mateixa política i l'economia de què tracta la doctrina social, des del món antic al medieval, al mercantilista, a la revolució industrial, als mercats de capitals, als desafiaments ecològics i socials actuals...

Així doncs, d'una banda, sabem que la fe necessàriament ha d'influir en la construcció d'una societat més justa i digna de l'home; però, de l'altra, veiem que les realitats que la fe ha d'il·luminar són tan complexes i contingents que no podem esperar de la fe cristiana –de la Doctrina Social de l'Església (DSE)– la solució immediata a tots els problemes socials. Per això, abans d'explicar quines idees i orientacions conté la DSE, és important explicar quina és la seva naturalesa: de quina manera o en quin nivell ens pot ajudar a regenerar la vida pública; un nivell que és tan bàsic o fonamental que a vegades ens sorprèn que d'ell depengui absolutament la solució a les diverses *qüestions socials* de la nostra època.

Què és i per què existeix una Doctrina Social de l'Església

Almenys des del Concili Vaticà II, l'Església és plenament conscient d'aquestes tres veritats fonamentals que defineixen la naturalesa de la DSE:²

1. «*La missió pròpia que Crist confià a la seva Església no és d'ordre polític, econòmic o social, sinó que el fi que li prefixà és d'ordre religiós.*»

Però, veritablement, d'aquesta mateixa missió religiosa flueixen una funció, una llum i unes forces que poden servir per constituir i enfortir, segons la Llei divina, la comunitat dels homes». Per tant, «en virtut de la seva missió i naturalesa, no resta lligada a cap forma particular de cultura o bé sistema polític, econòmic o social».³ Encara que sens dubte hi contribueix, la missió de l'Església no és governar el món, ni aconseguir la justícia social ni corregir els excessos de la societat demanant «autoritat i judici» en les matèries que afecten l'àmbit moral, com demanaven a vegades els papes al segle XIX.⁴

2. *La missió de l'Estat* no és la santedat dels seus ciutadans, i no té competència en matèria religiosa; per tant, ha de donar llibertat religiosa i ocupar-se del bé comú temporal de la nació.⁵ L'Estat no ha de fer el que diu l'Església pel fet que ella prediqui la religió *veritable*: l'Estat no és competent per dir quina és la religió veritable. L'anunci de la fe (i de la DSE) s'imposarà amb la força de la veritat, passant per la llibertat de les persones que la vulguin acceptar.
3. Sobre *l'especificitat del missatge cristià en qüestions socials*, declara la legítima autonomia de les realitats terrenes: «les coses creades i les societats mateixes gaudeixen de lleis i valors propis, que han de ser discernits, usats i ordenats gradualment per l'home».⁶ Per tant, la fe no ensenya tot el que podem saber sobre la societat, l'economia, la política: el seu sentit darrer i els seus principis fonamentals sí, però es «lleis i valors propis» d'aquestes disciplines, les ha de discernir gradualment la raó humana. Per això dèiem abans que l'Església no resta lligada a cap forma particular de sistema polític, econòmic o social, però, alhora, que de la seva missió religiosa i de la seva doctrina flueixen una llum i unes forces per constituir la comunitat dels homes segons la Llei divina.

Inspirant-se en aquests ensenyaments conciliars, que van ser ampliat pels papes posteriors en els seus continguts i en la forma de proposar la DSE, el papa Benet XVI va donar la que a parer meu és la millor explicació de què és i per què existeix.⁷ El Papa Emèrit afirma que l'ordre just de la societat i de l'Estat –la construcció d'una ciutat terrena que sigui digna de l'home– és la tasca principal de la política, no pas de l'Església. L'Església no pot ni ha de substituir la política, perquè no és aquesta la missió que seu Fundador li va assignar, i perquè el missatge que anuncia no conté cap síntesi política o econòmica particular que es pugui indicar amb l'autoritat de la fe.

Això no vol dir, tanmateix, que l'Església no tingui res a oferir a la lluita per una societat digna de l'home, o que hi sigui indiferent. El seu paper és *absolutament necessari*, perquè construir una societat justa és obra de la raó humana, però no de la raó tècnica –com si es tractés de construir una

LA REGENERACIÓ DE LA VIDA PÚBLICA

màquina que funcionés—, sinó de la raó pràctica o ètica, que ha de determinar *com realitzar la justícia aquí i ara*: com organitzar el sistema de salut d'aquest país, el transport d'aquesta ciutat, els salaris d'aquesta empresa, les reclamacions que farà aquest sindicat, el tipus de canvi per a aquesta moneda, etc. I la raó pràctica de l'home és fràgil, i està sempre amenaçada per una «ceguesa ètica», «que deriva de la preponderància de l'interès i del poder que l'enlluernen» i d'alguna manera la fan incapaç de descobrir i realitzar aquí i ara una justícia que moltes vegades és contrària a l'interès personal perquè es tracta d'un bé ardu que «sempre exigeix renúncies».⁸ I aquí es on entra la fe: perquè, enfront de la temptació de fer de l'interès egoista el *criteri darrer* de la decisió, el missatge de la fe —que «parteix de la perspectiva de Déu»— recorda que ha de prevaler la justícia, i recorda les *grans veritats* que sostenen la construcció d'una societat digna de l'home. Aquesta funció de la fe —de la DSE—, Benet XVI l'anomena «purificació de la raó», perquè no pretén ser una imposició externa a la raó i a la racionalitat de les coses, sinó una ajuda a la raó perquè funcioni bé i tingui els punts de referència correctes: perquè pugui veure la justícia més enllà de l'interès egoista.

El papa Francesc, a l'encíclica social *Laudato si'*,⁹ torna a insistir en la urgent necessitat de la *conversió*. Com indica l'etimologia del mot grec *metánoia*, «convertir-se» significa canviar la ment, les idees damunt les quals construïm els raonaments, prenem les decisions i valorem les conseqüències d'una acció. En l'anàlisi de les arrels humanes de la crisi actual que fa

«La funció de la DSE no pretén ser una imposició externa a la raó i a la racionalitat de les coses, sinó una ajuda a la raó: perquè pugui veure la justícia més enllà de l'interès egoista».

Francesc, hi descobreix una *lògica* que ha esdevingut cultura i que domina les relacions socials, generant voluntat i injustícia; és la lògica de qui busca satisfer interessos immediats —generalment egoistes, com ara el poder, l'avarícia, etc., caracteritzats per *tenir més* en

comptes de *ser més*—, instrumentalitzant arbitràriament tot allò que serveix per sadollar-los: la natura física amb tots els seus recursos, les altres persones, les institucions o el que sigui. La *conversió* que proposa no consisteix en unes quantes mesures tècniques —que, en el seu nivell, també són necessàries—, sinó a recordar les *grans veritats* sobre Déu, l'home i el món que haurien de ser presents en els raonaments de polítics, empresaris, organitzacions internacionals, etc., però que moltes vegades no hi són presents.

Els continguts de la DSE

Quines són, doncs, les *grans veritats* que orienten l'anàlisi dels problemes i la recerca de solucions per construir una societat digna de l'home? En una

primera mirada, ens trobem amb el fet que el magisteri social de l'Església és enorme, escampat en molts documents, de distintes èpoques, molts d'ells diuen coses diferents. Tanmateix, qui es dediqui a estudiar-lo, veurà que es tracta d'un *corpus* complex, però orgànic i ben estructurat. Més de cent anys d'experiència de doctrina social i de reflexió sobre la seva evolució donen a aquesta disciplina una maduresa particular, que d'alguna manera queda reflectida en el *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, publicat el 2005 i que exposa el seu contingut de forma sintètica i raonada. El lector hi troba el que ensenya l'Església sobre els diversos temes socials: la família, el treball, la vida econòmica, la comunitat política, l'ordre internacional, el medi ambient. A partir d'aquest ensenyament *oficial* —que és imprescindible conèixer, almenys en els seus plantejaments essencials, i que aquí descriurem breument—, els papes i bisbes de cada època ensenyen amb autoritat com entendre i aplicar aquesta doctrina al seu temps. És important, per tant, tenir en compte que en aquest *corpus* orgànic i estructurat hi ha tres nivells de discurs.¹⁰

LA REGENERACIÓ DE LA VIDA PÚBLICA

En el nivell primer i més fonamental, s'hi troben els *principis de reflexió*,¹¹ que són els més importants i sempre vàlids: són pròpiament les *grans veritats* de la raó i de la fe que han d'estar a la base de qualsevol raonament sobre l'estructura de la societat i el seu funcionament. Com es pot veure, tots estan estretament relacionats entre ells.

- El primer és *la primacia de la persona*. La vida social existeix, en darrer terme, per al bé de les persones, de totes i cadascuna en la seva irreplicable i absoluta dignitat. És imprescindible, doncs, per a la vida social, el respecte dels drets de la persona, però també la promoció de la seva llibertat i de les seves responsabilitats. Per tal de saber de quins drets i de quines responsabilitats es tracta –perquè avui dia hi ha una gran varietat d'idees sobre els drets que s'haurien de promoure–, la fe ofereix la comprensió definitiva de la persona humana, una imatge que no contradiu la de la raó, sinó que li mostra tota la seva plenitud: una persona que és imatge i semblança de Déu, amb un valor infinit, la felicitat de la qual no consisteix a fer diners o passar-s'ho bé, sinó a desenvolupar les virtuts, estimar els altres i ajudar els altres a ser feliços i construir en aquesta vida la felicitat en l'altra.

- El segon és *el bé comú*, el conjunt de condicions de la vida social, política, econòmica, que fan possible que les persones puguin desenvolupar-se, i al qual tots hem de contribuir superant el nostre interès egoista. El bé comú té un contingut i una estructura de justícia institucional que cal conèixer: implica promoure certs béns públics –la justícia en les relacions socials, la pau, la tutela dels drets humans, la salut, l'educació, el treball,

etc.–, però promoure'ls d'acord amb la imatge adient de la persona humana. Per això, si, d'una banda, cal reconèixer la igualtat fonamental i oferir oportunitats iguals a tothom, de l'altra, cal respectar i promoure la

«Els principis de reflexió de la DSE podem sintetitzar-los en: *la primacia de la persona, el bé comú, la solidaritat i la subsidiarietat*».

seva llibertat, capacitat d'iniciativa, etc., i, per tant, excloure els assistencialismes autoritaris que pretenen igualar tothom a la força.

- *La solidaritat*, per la qual som conscients de tenir un destí comú en què tots som responsables de tots: Déu ens ha confiat els altres homes perquè els ajudem des del nostre lloc, segons les nostres capacitats. Aquest principi està relacionat amb *el destí comú dels béns i la propietat privada*, pel qual sabem que Déu va crear la terra per a tothom i amb recursos suficients, però ens va confiar la tasca d'administrar els recursos del món perquè tothom pugui viure bé, cosa que, en general, es fa per mitjà del treball i la propietat privada, però procurant que la llibertat amb què ens apliquem al treball i a la producció de riquesa sigui sempre una llibertat solidària i no pas egoista. Per això, l'Església sempre ha relacionat també la solidaritat amb *l'opció*

preferencial pels pobres, en què insisteix molt el papa Francesc: el termòmetre per mesurar la qualitat del *cor* d'una persona o d'una societat és quant es preocupa que els més necessitats millorin la seva situació, cosa que, evidentment, es pot manifestar de moltes formes: donar almoïna, donar feina, fer una bona política, fins i tot fer classes de DSE...

• *La subsidiarietat*, per la qual un cos d'ordre superior no ha de fer el que pot dur a terme l'inferior, sinó que n'ha de respectar les competències, promoure'n la llibertat d'iniciativa, ajudar-lo perquè pugui actuar. Això implica que les famílies i les empreses no estan al servei de l'Estat, sinó al revés: l'Estat al servei de les empreses i altres associacions intermèdies, de les famílies, i aquestes, al servei de les persones, per servir-les com elles volen i es mereixen ser servides, i no pas com al polític de torn li sembla segons la seva ideologia. Això demana instàncies de diàleg, solucions diversificades segons els casos, etc., i exclou alguns autoritarismes –per desgràcia tan freqüents– que intenten sufocar les realitats que no es dobleguen a la ideologia dominant.

«El bé comú és el conjunt de condicions de la vida social, política, econòmica, que fan possible que les persones puguin desenvolupar-se, i al qual tots hem de contribuir».

A més d'aquests principis fonamentals, es col·loca aquí la reflexió sobre *els principals conceptes socials*, duta a terme pel Magisteri, la teologia i la filosofia, per explicar al món actual *la veritat completa* d'aquestes realitats. Així, *la família* no és qualsevol unió de persones, sinó la que promou tots els béns familiars i personals; com *el desenvolupament* no és tan sols l'augment del PIB, sinó el desenvolupament de tot l'home –també en la seva dimensió espiritual– i de tots els homes; *el treball* no és tan sols força de producció o un mitjà per fer diners, sinó activitat primordial de l'home amb què desenvolupa les seves capacitats més profundes i millora el món que Déu li ha confiat; ni *l'empresa* és tan sols un mitjà per fer diners de forma organitzada, sinó una comunitat de persones que busquen oferir alguna cosa al bé comú mentre creixen integralment. I podríem continuar parlant de l'Estat, del mercat, de la tecnologia, de la pau, etc., conceptes, tots ells, que tenen sempre a la boca els polítics, i nosaltres també, però sovint n'oblidem *la veritat completa*. I aquesta veritat és *l'estel polar* quan es tracta de diagnosticar els problemes i oferir solucions si volem que siguin autèntiques solucions.

En el segon nivell, la DSE proposa alguns *criteris de judici*, que són les declinacions generals dels principis segons els diferents àmbits de la vida social i que permeten jutjar la bondat/maldat de distintes situacions, estructures i accions. Deriven dels principis, però depenen també de la realitat social concreta. Per exemple: en el sistema educatiu, s'ha d'assegurar la llibertat dels pares de triar l'escola dels fills. És un criteri que prové de la dignitat de la persona, del respecte dels drets de la família, de la

LA REGENERACIÓ DE LA VIDA PÚBLICA

subsidiarietat, etc., però implica l'existència de moltes escoles distintes i accessibles a una família, i inclourà una teoria sobre la funció educativa de l'Estat, sobre la seva obligació de fer escoles accessibles, la seva capacitat real de fer-les, etc. Com es veu, els criteris de judici i la seva aplicació en judicis concrets ja depenen una mica de la situació històrica i del cas concret.

Finalment, en el tercer nivell es col·loquen les *directives d'acció*, que són indicacions sobre què caldria fer per millorar una determinada situació. Van en la direcció d'aplicar els principis generals, després d'haver jutjat una situació en funció dels criteris de judici. N'hi ha des de les més evidents i generals (promoure els drets humans, generar accés al treball, evitar les guerres, etc.) fins a les més circumstanciades i concretes (no donar suport a aquesta llei d'avortament, fer sindicats confessionalment cristians, taxar les

«La DSE també proposa alguns criteris de judici, que són les declinacions generals dels principis segons els diferents àmbits de la vida social i que permeten jutjar la bondat/maldat de distintes situacions, estructures i accions».

transaccions financeres, donar la ciutadania als qui neixen en un país, etc.). Aquí, evidentment, el grau de contingència i de dependència de la situació històrica concreta és molt més gran i la directiva d'acció gairebé mai no es dedueix directament dels principis i judicis, sinó que també hi intervé una

concepció política o econòmica generalment opinable i discutible amb els criteris d'aquestes ciències. Per això cada vegada són més infreqüents en el Magisteri, ja que cal anar amb molt de compte i no oblidar els tres principis del Concili que hem mencionat a l'inici de l'article, pretenent indicar *en nom de la fe* solucions econòmiques o polítiques concretes que són opinables en el terreny de les ciències socials.

Com remarcava sàviament el cardenal Carlo Caffarra, per arribar a una solució concreta, generalment no n'hi ha prou amb els principis de la fe, sinó que cal afegir-hi una certa interpretació del sistema polític o econòmic, i per això la lògica dirà que la conclusió segueix la part més feble del raonament i que, per tant, pot ser opinable.¹² Això no significa que tot el que diu l'Església sobre qüestions socials sigui opinable, ni que no tingui dret a donar el seu judici moral sobre algunes realitats.¹³ Però sí que cal distingir bé el que és de l'àmbit de la fe del que és de l'àmbit de les ciències socials, tenint sempre present que l'objectiu de la DSE no és pas solucionar els problemes del món, sinó *ensenyar a pensar els problemes socials a partir d'unes veritats fonamentals* que haurien de ser presents en els raonaments dels qui analitzen els problemes i proposen solucions, però moltes vegades no hi són presents.¹⁴ Per això penso que, en general, els problemes socials no són problemes de DSE: són econòmics, polítics, educatius; i, més que teòlegs, necessiten bons polítics, economistes, juristes, empresaris, etc. Això sí: amb la raó *purificada* d'egoisme gràcies a la fe.

En aquest sentit, la DSE sosté que les propostes d'acció concretes són una tasca no pas del Magisteri, sinó dels fidels laics, que no actuen en nom de l'Església, sinó sota la seva responsabilitat de ciutadans. La seva vocació laical –el que Déu espera d'ells– exigeix, com a part fonamental de la vocació a la santedat, la responsabilitat per la justícia de la societat on viuen, o sigui, exigeix fer *tot el que sigui possible* per promoure el bé comú des del lloc on es troba cadascú. Ni la fe ni l'Església diran als laics què cal fer concretament per millorar les condicions socials, perquè és l'àmbit de la recta raó, i perquè la DSE no ofereix solucions concretes. Però això no és *alleujament* per als laics, que llavors tindrien una missió que queda difusa i deixada a la bona voluntat d'alguns il·luminats i que, a més, tinguin temps per a la preocupació social. No és un alleujament, sinó una *responsabilitat més gran*, perquè vol dir que si cadascú, al lloc on és i segons les seves capacitats, no es pren el treball d'analitzar les causes dels problemes — petits i grans— que troba al seu voltant i de proposar solucions que els puguin resoldre, no ho farà ningú. I això demana sacrifici, creativitat, autonomia, responsabilitat; en el fons, creure de debò que construir el món que Déu i els homes somien no depèn tant del Papa i dels bisbes, sinó sobretot dels laics. No sols *dur-ho a terme* efectivament, sinó, primer de tot, *decidir què cal fer concretament*, perquè no està escrit enlloc.

I llavors un podria pensar que la DSE serveix per a ben poc... i, en cert sentit, és veritat: els principis de la DSE ens donen *quantitativament poc* –no solen donar la solució als problemes, no ens estalvien el treball d'analitzar-los i de buscar la millor solució–, però ens donen *qualitativament molt*, sobretot en aquest món tan confús i amb pocs punts de referència, perquè donen la direcció i els conceptes adients al treball de recerca. Per això és tan important conèixer-la, difondre-la, aprendre a pensar amb els seus criteris, i després... prendre's seriosament la pròpia «vocació de constructors responsables de la societat terrena»¹⁵ i veure què pot fer cadascú des del seu lloc.

¹ Sobre la història de les relacions entre Església i política és molt clar i ben documentat l'estudi de M. RHONHEIMER, *Cristianismo y laicidad. Historia y actualidad de una relación compleja*, Rialp, Madrid, 2009.

² Proposo una explicació històrica i sistemàtica a *La doctrina social de la Iglesia. Qué es y qué no es*, Edicep-Edusc, València-Roma 2012.

³ CONCILI VATICÀ II, Const. *Gaudium et spes*, núm. 42.

⁴ Cf., p. ex., LLEÓ XIII, Enc. *Immortale Dei*, núm. 6.

⁵ Cf. CONCILI VATICÀ II, Decl. *Dignitatis humanae*, núm. 3.

⁶ CONCILI VATICÀ II, Const. *Gaudium et spes*, núm. 36.

⁷ Cf. BENET XVI, Enc. *Deus caritas est*, núm. 26-29.

⁸ *Ibidem*, núm. 28.

LA REGENERACIÓ DE LA VIDA PÚBLICA

⁹ N'ofereixo una explicació més extensa a «La conversión ecológica, hacia un nuevo estilo de vida». A: *Teología y Catequesis*, 136 (2016/3), pàg. 103-121.

¹⁰ La indicació és de PAU VI, Carta *Octogesima adveniens*, núm. 4, però documents més recents l'han represa i han confirmat el seu valor per expressar el contingut de la DSE.

¹¹ Una bona visió de conjunt dels principis es troba al capítol IV del *Compendi (Vid. Compendi de la Doctrina Social de l'Església*. Claret, Colecc. Documents del Magisteri. Barcelona 2005, 512 pàgs.)

¹² Cf. C. CAFFARRA, *Introduzione alla dottrina sociale della Chiesa*, disponible a <http://www.caffarra.it/allcat96.php>. També el Concili es refereix a la legítima diversitat d'opinions entre els catòlics, cf. *Gaudium et spes*, núm. 43.

¹³ Cf. CONCILI VATICÀ II, Const. *Gaudium et spes*, núm. 76.

¹⁴ La idea és de J.L. ILLANES, «La doctrina social de la Iglesia como teología moral». A: *Scripta theologica*, 24 (1993) 861: «Potser la millor forma de definir la doctrina social de l'Església, i els documents a través dels quals es formula, sigui parlar d'estil, escola o manera de pensar. Aquesta doctrina i aquests documents aspiren no tan sols a transmetre unes veritats o principis, ni tampoc, almenys de forma predominant o exclusiva, a proposar solucions per a algun o alguns problemes concrets –encara que, de fet, facin totes dues funcions–, sinó a fomentar entre els seus destinataris –els cristians i, amb ells, tots els homes i dones de bona voluntat– la tendència i la capacitat per analitzar la pròpia conjuntura social a fi de captar-ne les dimensions profundes i percebre les implicacions o exigències que se'n deriven. Amb aquesta finalitat, els documents recullen i transmeten una doctrina –és a dir, evocuen la comprensió cristiana de l'home i del seu destí–, però ho fan, diguem-ho un cop més, no de forma abstracta i desconnectada de la realitat concreta, sinó mostrant com aquesta doctrina ajuda a interpretar la realitat; procedeixen, en definitiva, impulsant a pensar, ensenyant a pensar de l'única manera en què es pot ensenyar a pensar, és a dir, pensant».

¹⁵ JOAN PAU II, Enc. *Sollicitudo rei socialis*, núm. 1.

NOVETAT en català!

Amb edicions a:
Filipines i
Estats Units (anglès)
Espanya (castellà)

**Ara, disponible
en català!**

Joan C. Portavella
El Déu amagat
Ed. Presston
Barcelona, 2017
284 pàg.